

**“Kapitalist Kent Anlayışına Karşı
Eko-Kent Alternatifi-Eko Topluluk”
Üzerine Notlar...¹**

---

¹ Daha önce yazdıklarımızda başlık olarak “Eko-Kent” değil “Ekoloji ve Kent” tanımını kullanıyorduk. Bu bizdeki “ekolojik kent olabilir mi” kaygısı ile kullanılmış bir başlıktı ya da diğer açıdan, bugünkü “Kent” kavramı ile sınırlayarak düşündüğümüzde; “Bir kent, ekolojik olabilir mi?” sorusunu doğuyordu. Bu durum ortadan kalkmamasına rağmen bu yönde tartışmanın genişlemesi gerektiğinden böyle bir başlık kullanmayı tercih ettik.

≡

*“Peru sokaklarında İndian bir kadın yatıyordu
yerde*

*Gazeteler ile örtmüş üstünü
Dünyanın yalanlarının altında,
Dünyanın gerçekliği yatıyor, çıplak...”*

Yevgeny Yevtushenko

≡

Brezilya’da Sao Paulo yakınlarında bir kentin, Campinas’ın, “Favela”larından birinde bir Hip-hop grubuyla konuşuyordum. 32 kişi, tek odalı bir gecekondunun içindeydik. Ünlü bir Hip-hop grubuydu. Son şarkılarında bu gecekonduda yaptıkları ve henüz bitiremedikleri tuvaletin öyküsünü anlatıyorlardı. Reklam panolarından, nakliyat sandıklarından, siyasal partilerin seçim vaatlerinin, mutlaka ki gülümseyen politikacı suratlarının olduğu bilboardların sökülebilmüş tahta parçaları ve hala her şeye rağmen çıkabilen ağaçların gövdelerinden inşa edilmişti. “Biz müzik işçileriyiz. Bize ‘Onlar marjinal, gecekonduda yaşıyorlar, gecekonduda müzik yapıyorlar’ diyorlar. Doğru, biz gecekonduda yaşıyoruz. Marjinaliz. Siz biraz önce marjinal bir mahallenin içinden geçerek geliniz. Sao Paulo’nun üç de ikisi marjinal, dünyanın dörtte üçü marjinal” diyorlardı.²

Kapitalist kent hegemonyası bu noktada başlıyor. Aslında dünyanın sadece dörtte birini inşa edenler nasıl oluyor da düşünsel olarak neredeyse her siyasal fikre göre, olması gereken, ideal olarak algılanıyor? Bu hegemon-

---

² Bütün kapitalist yapı düşünsel hegemonyasına ve her türlü engellemelere rağmen hala dünyada evlerin 3/4’ü insanların kendileri için inşa ettikleri evlerdir. Marjinal olan kapitalist kenttir.

yanın dūşünsel gūcū, asıl olarak binlerce konut inşasından, ikiz kulelerden, viyadüklerden ve kavşaklardan daha etkili. Ayrıca dünyada azınlıkta kalsalar da, planlanan ve inşa edilen kentler sorunsuz olsalar yine de bu “ideal kent” imajı haklı olabilecektir. Ancak hala dünyanın en iyi kentleri olarak gösterilen kentler, ilk olarak kendi iç dinamikleriyle organik gelişen bir iskelet üzerine inşa edilenlerdir. Önce kağıt üzerinde çizilen sonra inşa edilen neredeyse her kent, çok kısa bir zaman sonra, öncelikle doğrudan planların dışına, plansızlığa ve ardından da bütün kentlerin kaderine mahkum olur. Burada sorun, sürekli tekrarlanan şey, kentin plansız gelişmesi değil, tam tersine hiç bir planın kenti sınırlayamaz olmasıdır. Daha doğrusu her planlanmış, ölçülmüş ve çizilmiş kent, aynı zamanda “satılabilir” olduğundan, yani meta haline dönüştüğünden, sınırları belirlenmiş ve sınıflanmış ve ardından da kendi gerçeğini, kentini yaratır olmuştur. Bu kent düşüncesi, temelde kamu hizmetinin temerküzü düşüncesinin doğal (!) sonucudur. Sermayenin temerküzüne karşı çıkmak ile kapitalist kente ve hatta kente karşı çıkmak arasında hiç fark yoktur. Bu durum, kapitalist kentin inşasında radikal inşaat tekellerine, radikal bilgi ihtiyacına ve radikal uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyurur ki bu tekellere kendisine “kamu” adını veren devletin sahip olması da bir şeyi değiştirmez. Basit ama doğrudan söylemek gerekir ki çok katlı yapılar inşa ederseniz, bunlarda yaşayan “aşağıdakiler ve yukarıdakiler” her zaman olacaktır.

Kağıtlara kent çizenlerin en büyük handikapı, bu sokakları kendi kendine hareket eden şeyler zannetmeleridir. Sokakların bir ruhu olduğunu göz ardı ederler. Mükemmel kurulmuş bir kent bile her gün süpürülmek zorundadır. İlk basit soru, bu sokakları süpürenlerin nerede oturacaklarıdır. Düşünceli plancılar bunun için işçi konutları planlasalar bile -ki neoliberal kent inşasında her

toprak parçası çok değerli olduğundan bu insanlar sanki yokmuş gibi hareket edilir- bunlar mutlaka ya çok kısıtlı ya da kentin dışında olacaktır. Bu da daha sonra, biraz daha geniş olarak ele alacağımız ulaşım sorununu derinleştirecektir. En basitinden, onlar için kullanabilecekleri toplu taşıma araçları konması gerekmektedir. Bu da yeni duraklar ve duraklayan trafik demektir. Sabah erken saatte yola çıktıklarından ve her insan gibi bir şeyler yemek zorunda olduklarından, bu otobüs duraklarının hemen yanında, büfeler ve seyyar satıcılar doğmaya başlar. Planlanmış bu kentin her hizmetini yerine getirmek için burada olan “aşağıdakileri”, süpürücüler, bahçıvanlar, ev temizlikçileri, çocuk bakıcıları, onların aileleri, onlar gibi işe girmek isteyenler, yani yedek işgücü, hepsini taşıyan otobüs şoförleri, kenti koruyan (!) polis, bekçi, benzeri güvenlik güçleri, bunları besleyen başka seyyar satıcılar, sigara ve gazete satıcıları ve tabii ki soymak isteyen soyguncular, öğretmenler, karar verici hâkimler, fahişeler ve pezevenkler kent plancısının kağıdı üzerinde hiç bir zaman hesaplanmazlar ama her kentte mutlaka vardırılar. Bu durum çok yaratıcıdır: Yeni gecekondu, irili ufaklı dükkanlar, bunu yasaklamak için yeni zabıta memurları ve bu zabıta memurları için yeni gecekondu- lar doğurur. Birbirini tetikleyen, besleyen bir kent zinciri ortaya çıkar.

Dünyada neredeyse bütün her yerde ve Latin Amerika’da İspanyolca ya da Portekizce konuşulan yerlerde de neoliberal yeni kent inşası site mahallelerin adları “Country” idi. Bütün dünyada inşa edilen bu “Country”ler gecekondu yiyicileridir. Bunların inşasının dışı yansıtılan temel düşüncesi bile “ayrıcılık” ve “güvenlikli” olması, yani gecekondu karşıtlığı üzerine kuruludur. Ancak her Country’ye yapışık bir gecekondu mahallesi görünüşünün aslı, her gecekondu- dan doğan bir

Country olmasıdır. Yani her Country'nin yanında "mantar gibi bitmiş gecekondular" mevzu bahis değildir, aksine Countryler gecekondunun sırtına yapışmış asalaklardır.

≡

Villa 31, Buenos Aires'te bir gecekondulu mahalle-siydi. Otoban ile tren yolu arasında sıkışmıştı. Her noktası çok güzel değerlendirilmişti. Hepsi önce bir katlı inşa edilen, hemen ardından, iki ve üçe çıkartılan ve dörde beşe. Sadece yukarı doğru değil, bazen yukarıdan yana doğru da genişliyordu. Alttan geçen yolun üstünü kaplayan tam bir organik mahalleydi. Bazen boya dağıtıyorlardı mahallenin güzelleşmesi için - tam bir burjuva tavrıydı, parfüm de kendi kokularını duymamak içindi. Birbirinin sırtına çıkmış deve güreşi yapıyordu evler. Bazılarının çatıları viyadük altları. Viyadüke kadar yükselip, hemen yol kenarındaki kalmış, üç buçuk metreka-relik alana da bir oda inşa etmişlerdi. Çamaşırlarını vi-yadük kenarına asmışlardı. "İşe gelirken senin donunu gördüm" denilebilirdi. Viyadükün bacakları arasından gökdelenler, ortasından da gökyüzü görülüyordu. Villa 31'in hemen arkasında gökdelenler doluydu. Hemen vi-yadük altında ünlü bir Çin lokantası vardı. Üstünden ara-bayla geçerken soyalı tavuk kokuyordu. İnsanın yolda giderken canı çekiyordu. Bir Çin lokantası için ideal bir yerdi. Yani viyadüklerin de yararları vardı.

Neden belediyeler yol yaparlar, yol yerine ev yapmazlar? Onlar bizim belediyelerimiz mi yoksa otomobillerin mi? Otomobiller mi ödüyor onların maaşlarını, kli-malı ofis masraflarını, antetli kağıt paralarını? Belediye vergimi, üstünden sadece mümkün olabildiğince hızlı geçmek istediğim bir yola değil, içinde uyuyabileceğim bir ev için ödemek isterdim. Otoparklar da cabası. Bu ki-min kenti? New York'un yüzde 60'ı otomobillerin. Yani çoğunluğu beyaz, erkek ve genç olanların. Belediyeler

ev yapsın, yollarımızı biz yapalım. Hem paramız yetmez otobanlara. Güzel güzel bisiklet yolları yaparız. Zaten yol, uzak bir yere gidebilmek için yapılmaz. Yol olduğu için uzak bir yere gidilir. Gelecek seçimde oyum, otoban üstüne ev inşa edecek belediyelerin olacak.

☐

Porto Alegre’de bir “Dünya Kupası kentsel dönüşümüne karşı mücadele” toplantısıydı. Üç farklı alanda yaşayanlar, dünya kupası tarafından evlerinden atılacaklardı. Toplam 23.000 kişiyi etkiliyordu. Bu toplantı garip bir bileşimdi. En yoksul toprak işgalcilerinden, yine evleri başlarına yıkılacak orta sınıf hatta üst orta sınıf insanlar vardı. Herkes kendini tanıtırken bu kendisini gösteriyordu. “MNLM-Ulusal barınma hakkı hareketi delegesiyim. Cristal bölgesi yaşayanları orta sınıf sözcüsüyüm” gibi kendilerini tanıtıyorlardı. Farklı sınıftan insanların birlikte hareket etmesi zor bir mücadeleydi ama aynı zamanda bu güçlük eğer aşılabılırsa daha geniş bir kapsamı içerdiğinden avantajlı bir durum da olabilirdi. Orta sınıf daha çok müzakereden yanaydı ama eğer direnilmezse, egemenlerin hiçbir zaman müzakereye oturmayacağını unutuyorlardı. Yapılan ilk yürüyüşe pek katılmadılar. Balkonlarından sarkıp alkışlamayı yeğlediler. Eh mail atarak yapılan mücadelelerden biraz daha iyiydi.

Mutlaka bazı ana yanlışlardan söz etmelidir. En büyük ve yaygın yanlış, yüksek apartmanlar olmazsa evlerin artık bize yetmeyeceği kanaatidir. Türkiye için düşünürsek, ülkenin bir ucundan diğerine yani yaklaşık 1700 kilometre üzerine, sadece 27 kilometre eninde bir çizgiye, tek katlı, bahçe içinde evler yaparsak, hiçbir apartmana ihtiyaç olmadan Türkiye’deki bütün herkes, yanlış okumadınız bütün herkes, ev sahibi olur. Diğer açıdan söylersek, yüksek yüksek binalar yaparsak konut

sorunu hiç bitmez ve yoksulların hiç bir zaman evi olmaz. Yani yüksek yüksek binalara ev kurmasınlar.

Burada bizde ileri sürülen “tarım alanlarına ev yapmama” kaygısı da tamamen ortadan kalkar. Sadece 27 kilometrelik çizginin dışında her yer çok dengeli ve top-raktan yabancılaşmamış insanların permakültür ile tarım yapabileceği, çocukların elmayı market rafında görüp, plastik içinde leylek getirdiğini zannetmesini ortadan kaldırır.³

Country’lerin, Eko-Kent’lerin reklamları, her şey bir yana aslında kapitalist kentin çoktan kendi başarısızlığını kabul etmiş olduğunu gösterir. Tabii ki, bu durum kapitalistlerin hiç bir zaman Eko-Kent inşa edemeyeceği gerçeğini saklayamaz. Belki radikal inşaat tekelleri, organik maddeler ile yapılar inşa edebilirler. Bu bitmiş yapılar, belki sonuç olarak eko-yapının temel ölçütlerinden biri olan, daha az enerji sarfı koşullarına göre inşa edilmiş olabilirler ancak ekolojik yapı değildirler. Ekolojik yapıların temel özelliği, sadece organik inşa maddeleri ile üretilen değil, özgür, birlikte ve eşit irade ile radikal inşaat tekellerine ihtiyaç duyulmadan inşa edilmeleridir ve bu, herkesin bu yapı biçimine ulaşabilme hakkını da içinde taşır. Bu yüzden mesela Havai adalarında “klasik yerli yöntemlerine” göre ama bir inşaat tekelinin, tatil sitesi inşa ettiğini düşünürseniz, bu hiçbir zaman ekolojik bir yapı değildir. Organik malzemeler ile üretilmiş ki “üretilmişin” altını çizmemiz gerekir, bu yapılar ancak kapitalist kentten kaçış için pazarlanmaya çalışılan, birer karikatür olur. Zaten “klasik yerli yöntemleri” aslında

---

³ Bir başka yanılgı, doğa dostu diye kendisini utanmadan pazarlayan plastik pencerelerdir; ahşap pencere kullanırsak ağaçlar biter yalanıdır. Tam tersi olarak eğer ahşap pencere kullanırsak değeri artan ahşap, daha çok korunan ve üretilen hale gelecektir. Buna en güzel örnek, Finlandiya, en çok ağaç mamulü satan ülke olmasına rağmen ormanlarının %40 oranında artmasıdır.

hiçbir radikal uzmanlık ihtiyacı duyulmayan, birlikte, dayanışma ile gerçekleştirilen bir inşa biçimidir. Kuşkusuz hiçbir zaman aynı da olmayacaktır. Hiçbir kapitalist meta üretimi, yeni bir satış durumunu beslemeden, tahrik etmeden gerçekleşemez. Yani araziye en fazla kaç kulübenin yapılabileceğinin hesaplandığı bir inşa biçimi bile tek başına ekolojik olma durumunu ortadan kaldırır.

Bu tür yapılardan şu anda en büyüğü olan Abu Dabi çölüne inşa edilen “Masdar City” adlı ekolojik kent (!) tam anlamıyla buna bir örnektir. Sadece güneş enerjisinin kullanılacağı, rüzgar kulelerinin, su buharlarının sokakları serinleteceği bu kent, ekolojik bir kent olarak tanımlanmaktadır. İlk bakışta hemen anlaşılabilir gibi, bunun temelinde yine bir Faust saklıdır. Çölü cennet haline getirme fikri, yine şeytanın baştan çıkardığı insanlıktır. Milyarlarca dolarlık bu kent inşası, her görkemli inşa gibi işçilerin, özellikle yoksul Hintli ve Pakistanlı işçilerin yoğun bir sömürüsü ile devam etmektedir. İnşasında kullanılan araçlar, buna sahip olma tekeli ve sonuçta bu kentte yaşama ayrıcalığı, çok açık olarak yukarıda anlatmak istediğimizi gösteren bir örnek durumu yansıtmaktadır. Ayrıca en önemlisi, eğer bu kentin bitmesiyle denilenler gerçekleşse, yani tükettiği enerjiyi kendisi üretse bile bu durum değişmez. Çünkü bu kenti inşa etmek için harcanan enerji korkunçtur. Bu inşayı gerçekleştiren araçların imal edilmesi için harcanan enerji de buna eklendiğinde, bu durum daha dehşetli hale gelmektedir. Sadece bu inşa sürecinde harcanan enerji, bu kentte yaşayacak ayrıcalıklı insanların toplamının en az 10 katı fazla insanın yaşayacağı, bedevi yerleşim yerleri inşasında kullanılsa, bu enerji onları 300 yıl kadar hiçbir şey yapmalarına ihtiyaçları olmadan yaşatacak

durumdadır. Sadece yüzyıllardır bedevilerin kullandıkları barınma biçimi, kıl çadırlarla karşılaştırmanız, ekolojik Faust'un ağzını tıkamaya yeterlidir.⁴

Aynı zamanda bu inşayı gerçekleştirme gücü olan sermaye birikiminin varlığı bile burayı ekolojik olaktan çıkarır. Sermaye ancak kendisine benzer şeyler inşa edebilir. Gücün temerküzü sermaye, iktidarını mimaride kurar. Hemen hemen her kültürde olan, Babil Kulesi'nin yıkılması söylencesinde, kulenin simgelediği iktidar açık olarak görünür. Yani Tanrı, kendisinden başka bir iktidarın olmasını istemez, kuleyi yıkar. Tanrı, bu söylencede, ister inanın ister inanmayın haklıdır. Babil Kulesi ve her kule her zaman iktidardır ve yıkılmalıdır.⁵

Kentin kendisi, toprağın temerküzü ve merkezi otorite aynı zamanda bir enerji tüketim merkezidir. Her ne iş olursa olsun kent merkezine ulaşmak, oradan tekrar yerele dönmek ve bunu her geçen gün, daha da genişleyen bir çember içinde gerçekleştirmek ve her gerçekleştirme sürecinde yeni bir bürokratik işlemler toplamı yaratmak, koca bir enerji değirmenine ihtiyaç doğurur.

---

⁴ Masdar City-Ekolojik kent (!) için Bkz. *"The city is planned to cover 6 square kilometres (2.3 sq mi) and will be home to 45,000 to 50,000 people and 1,500 businesses, primarily commercial and manufacturing facilities specialising in environmentally friendly products, and more than 60,000 workers are expected to commute to the city daily."* http://en.wikipedia.org/wiki/Masdar_City

⁵ 9. yüzyıl İslam tarihçilerinden el-Tabari'nin *"Peygamberler ve Krallar Tarihi"* adlı eserinde daha detaylı bilgi verilir. Öyküye göre Nimrod Babil'de bir kule inşa ettirir. Allah bu kuleyi yıkar ve o zamana kadar aynı dili konuşan insanların dilini 72'ye ayırır. 13. yüzyıl İslam tarihçilerinden Ebu el-Fida da aynı öyküden bahseder ve İbrahim'in atası Hud'un kendi dilini (İbranice'yi) muhafaza etmesine izin verildiğini ekler. Zira Hud kulenin inşasına katılmamıştır. (http://tr.wikipedia.org/wiki/Babil_Kulesi) İşin başka ilginç tarafı 90 metre yüksekliğindeki Babil Kulesi'nin Kuran'a göre kerpiçten yapılmış olmasıdır.

Kent toprağının temerküzü yani merkezlerde toplanması, sanıldığı gibi bir enerji tasarrufu değil tam tersine çok büyük oranda enerji tüketimidir. Her ne konuda olursa olsun çoklu ihtiyaç, radikal tekelleri doğuran, geliştiren ve besleyendir. Kentin temerküzü yani bir başka deyişle otorite inşası, enerjinin kontrolü ve dağıtımın temerküzü demektir. Bir anlamda kent inşası ile birlikte enerji ihtiyacı, enerji tekelleri, enerji savaşları ve enerji egemenliğine dayalı iktidar gücü tartıştığımız meselenin aslında ne kadar kilit bir noktada olduğunu göstermektedir. Yani her bir gökdelen, sadece kent toprağı üzerinde yükselen, kentin toprağını, suyunu ve havasını gasp eden, kirleten değildir. Aynı zamanda inşasında harcanan çok yüksek miktarda enerjisinden, her gün ısıtılmasına ya da soğutulmasına, asansörüne hatta toplam dışkısını kendisinden uzaklaştırmasına kadar her adımda enerji yiyicidir. Bu hız ve iktidar arasındaki enstetik ilişkinin aynısının, enerji ve iktidar arasında da var olduğunu açıkça gösterir. Büyük oranda enerji tüketimi ve ihtiyacı daha çok tekelleşmiş iktidar, daha yoğun otorite, daha çok kontrol ve daha az özgürlük demektir.

Yani her yeni baraj inşaatı, üretilen her yeni Watt elektrik, özgürlüğümüzü daha da uzağa sürüklüyor. Enerjinin nereden üretiliyor olması çok önemli olmasına rağmen, her şeyi açıklamak için yeterli değildir. Tamamıyla yenilenebilir bir enerji üretiminin bile elde edilmesi ve dağıtımını ile iktidar otoriteyi dışlamaz. Ekolojik bir kent (!) mutlaka daha az enerji tüketen ve topluluğun kendi enerjisini yaratan olmalıdır. Elektrifikasyon şiarı ile birlikte, Sovyet devriminin özgürleşmeci ütopyasının ortadan kalkması sürecinin eş zamanlı olması tesadüf değildir bence.

Zaman ve enerjiye dair kapitalist inşa biçiminin yaygın yanıltıcı bir durumu söz konusudur. Bu durum Vi-ranşehir'de kerpiç evleri inşa ederken sık sık karşımıza

çıkıyordu. Kerpiç-Alker üretimi ucuz ve hızlıdır ancak emek yoğun bir süreçtir ve iyi bir ekip çalışmasını gerektirir. Birlikte çalıştığımız ekipten bir kişi bile yavaşsa, zaman içinde inşa süreci, ancak en yavaş kişinin hızı ile yürür –Burada Mao Zedung’un “bir ordu en yavaş yürüyenin hızıyla hareket eder” sözü aklıma geldi. Bu gibi durumlarda mesela “Tuğla ile örseydik daha hızlı olurdu” denebiliyordu. Gerçekte böyle değildi ve ayrıca işin diğer yönü ise hiç hesaba katılmıyordu. Katılımcılarımız dışarıda, bir işte çalıştıklarında, günde 20-30 lira arası kazanabiliyorlardı. Bir tuğla ise yaklaşık 1 liraydı. Yani bir yerde çalıştıklarında, bir günde en fazla 20-30 tuğla parası ellerine geçiyordu. Aynı büyüklükte Kerpiç-Alker ise en fazla 10 kuruşa mal oluyordu. Eğer aynı zamanda daha fazla tuğla örülebilse bile –ki iyi bir ekip kerpici daha hızlı inşa eder– o tuğlayı satın almak için, çalışma zamanı eklendiğinde, kerpiç inşası, tuğla inşasından en az 10 kat daha hızlıydı. Kapitalist üretim biçimi sürekli karşımıza bölünmüş zaman dilimleri olarak çıktığından ve her üretim, sonucu ile soyut bir ilişki içinde olduğundan, bu durum bütünsel olarak açıkça kavranamıyordu. Aynı dönemde belediye tarafından inşasına başlanan terminal binası, bütün modern teknik araçlarla inşa edilirken, bizim hemen hemen, sadece aileler ile birlikte inşa ettiğimiz alan –ki bunun sadece alt yapısında kepece kullanılıyordu– toplamda 1500 metre-karelik bir alandı ve terminal binasından daha büyük bir alanı kaplamasına rağmen, daha önce sona erdi. Ancak terminal binasının bitmemesi hiç göze çarpmaz iken, bize sürekli “bunun başka bir yolu yok mu?” diye soruluyordu.

Kapitalizmi ayakta tutan yalanları, radikal saçma söylemlerle gücüdür. Bunlardan biri, dünyanın en yoksul mahalleleri arasında sayılabilecek Peru, Lima sokaklarında

çok çarpıcı olarak görülüyordu. Bir yanda sadece kartonlardan, koli kutularından, eğer bulunabilmişse teneke parçalarından, çalınabilmişse reklam panolarından ve mutlaka insan soluklarından, ip ve tel parçaları, çöpten ayıklanmış plastik çatal, kaşıklarla, birbirlerine tutturulmuş, çakılmış, üst üste dayanmış evler (!) vardı. Hemen yanı başında ise bir arkeolojik kazı yapılıyordu. Bu kentin altından İnkaların binlerce yıl önceki yapıları çıkıyordu. Tekrar etmeli ki binlerce yıl sonra, üstünü örten topraktan sıyrılan, kerpiçten inşa edilmiş bu yapılar hala sağlamdı. İnkaların becerikli elleriyle ve özenle inşa ettikleri kerpiç, toprak yapılar bizim şaşkın bakışlarımıza sergilenmek için çıkartılırken, İnkaların torunlarının yaşadıkları yerlerin dehşetli yoksulluğu, radikal bir saçmalaktan başka hangi kelimelerle ifade edilebilir. Aynı toprağın üstünde, radikal inşaat tekellerine ihtiyaç duyulmadan, binlerce yıl önce olduğu gibi, bölgenin en sağlıklı evleri inşa edilebilme köklü ve basit çözümü varken, bazıları bu kazı yeri manzaralı, mukavva mahallerinin var olması, gözümüzü kör eden kapitalizm söylencesinden başka ne olabilir?⁶

“Ağaç kabuklarında, mağaralarda mı yaşayalım?” Bu kolaycı soru ile her şeyi hallettiklerini sanıyor apartmanseverler. Bu soruyla, bir ev-konut tartışmasına girmek istiyorum. Ev nedir? Hiç birbirinizi görmeden yaşadığımız, F tipi izolasyon TOKİ konutları mı? Genellikle çalışmayan asansörlerde inerken birbirinize sadece iyi günler deme nezaketi mi? Mutfak dolapları ve banyo fayansları mı? Sadece bayramdan bayrama açılan, el alem ne büyük evi var desin diye kadınlara daha fazla toz almaktan ve daha fazla halı yıkamaktan başka hiç bir şey getirmeyen, misafir odaları mı? – ve gerçekten misafiri-

---

⁶ Arjantin’de bu konuyu konuşurken, Özgür’ün vurguladığı, hatırlattığı bir şeydi bu.

miz kaldı mı? Yani kaç tane akrabamız olmayan kişi, gelip evimizde kalabiliyor artık ve onlar geldiğinde televizyon⁷ karşısında sessiz ve hiç bir şey paylaşmadan durmak dışında ne yapıyoruz? – Ev nedir?⁸

Viranşehir’de *Ax u Av* için çalışırken farkına vardık; demokratik bir mimari öngörüydük. Erkekler ayrı toplanıyor, kadınlar ayrı toplanıyor ve evlerinin nasıl olması gerektiğine karar veriyordu. Altı yaşından büyük çocuklar da ayrı toplanarak evlerinin nasıl olacağına karar veriyorlardı. Madem çocuklar panzerlere taş atıyorlar diye cezaevine atılıyordu, o zaman kendi evlerinin nasıl olacağına da karar vermeliydiler. 225 metrekare bahçe içinde, 3 tip ev önermiştik. 80, 90 ve 110 metrekare olarak ve geliştirilebilir bir mimari. Yani 80 metrekare bir ev seçen ihtiyacı olduğu zaman evini geliştirebilecekti. Bir ya da daha fazla oda ekleyebilecekti. Ona göre çizilmişti. Bu yüzden herkesin bahçesi eşitti. Yani “Aman büyük olsun” diye daha büyük olan ev biçimi seçilmesin diye düşünüyorduk. Zaten katılanların hepsinin evine defalarca gittiğimizden, iyi biliyorduk ki bir aile dışında, kimsenin oturduğu ev büyük değildi. Ayrıca küçük ev seçenin daha az masrafı olacaktı. Yani daha az kapı ve pencere için daha az tahta gidecek, yine küçük olacağından daha az dam tahtasına ihtiyaç olacaktı. Ayrıca ev büyüdükçe, hep birlikte çalışılarak yapıldığı için, hepimiz

---

⁷ Televizyonun yerini son zamanlarda bilgisayar ve yine aynı işlevle kullanılan telefon aldı. Walter Benjamin’in toplu taşımacılık ile başladı dediği hiç konuşmadan yan yana duran insanlar, evlere birbirlerine “ziyarete” gelen insanlar arasına taşındı. Yan yana oturan ve her birisi cep telefonuyla “iletişim” kuran bir insanlık...

⁸ Tek başına araştırılması gereken bir Kentsel Dönüşüm-Yağma yaşayan Ankara’da gecekondularından TOKİ’lere süpürülerek yerleşmek zorunda bırakılanların apartmanlarında ilk göze çarpan sadece 60 lira olan asansör parasını ödeyemedikleri için çalışmayan asansörleri idi - ODTÜ’de bir panel sırasında adını çıkarmadığım bir kadın arkadaşın hatırlatmasıyla.

için harcanan emek artacak ve aynı zamanda inşaat süresi uzayacaktı. Fakat arkadaşları ikna edemedik. Bütün arkadaşlar, büyük ev istediler. Hatta evlerin büyüklüğü 140 metrekareye ulaştı. Bu tabii ki inşa süresini, masraflarını artırdı. Aynı oranda da artırmadı. Yani ev büyüdükçe, çoğalan bir eğride arttı. Çünkü mesela standart bir odada çatı için kullandığımız direkler, 3.60'ı geçince, 4.50 olunca, sadece 90 santim büyümesine rağmen, direk fiyatı ikiye katlanıyordu. Bütün bunlara rağmen, büyük ev seçilmesinin nedeni ise ev, sadece ev değildi. Bir sınıfsal prestij meselesiydi ve bunda en önemli ölçülerden biri de evin kaç metre kare olduğuydu. ⁹

Viranşehir'in köylerinden birinde bana bir ev gösterdiler. 450 metrekareydi. Briketten tek katlı bir binaydı. Kiremit bir çatısı vardı. Birden farkına vardım. Evin önüne bir de çardak yapılmıştı. Yazın yatmak için. 4 metreye 5 metre kadardı. Yani 450 metrekarelik bir ev vardı ama sıcaktan içerde yatılamıyordu. Eh ne işe yarayıyordu o zaman ev, sadece birilerine hava basmaktan başka? Ev nedir?

Demokrasi F tipi konutlarda gerçekleşemez. Demokrasinin ön koşulu herkesin karara katılabileceği barınma hakkıdır.

---

⁹ Ne tür bir kent istediğimiz sorusu ne tür toplumsal bağlar, doğa ile ilişki, yaşam biçimleri, teknolojiler ve güzel duyu değerleri arzula-dığımız sorusundan ayrılamaz. Kent hakkı kent kaynaklarına ulaşma bireysel özgürlüğünden çok öte bir şeydir: Kenti değiştire-rek kendimizi değiştirme hakkıdır. Ayrıca bireyselden çok ortak bir haktır çünkü bu dönüşüm kaçınılmaz olarak kentleşme süreçlerini yeniden şekillendirmek üzere ortaklaşa bir gücün kullanımına dayanır. Kentlerimizi ve kendimizi yapma ve yeniden yapma özgürlüğü-nün en değerli ama aynı zamanda en çok ilgisiz kalınmış insan hak-larımızdan biri olduğunu ileri sürmek isterim. Bkz. Harvey, D. (2008). "The Right to the City," *New Left Review* 53, Çeviren: Me-riç Kırmızı; Sendika.Org.

Her depremten sonra ortaya çıkan tartişmalarını içinde, bir tane bile kenti tartişan bir yazı gorebiliyor musunuz? “arpık yapılaşma” adı altında, denetim mekanizmasının işlemediği üzerine ve müteahhitlerin a gznllğine gönderme yapılanlar dışında, yazı neredeyse yoktur. Halbuki “Ekolojik bir kent” deprem zararlarını çok azaltır, neredeyse yok eder.

Öncelikle kenti hiç bir zaman, kapitalist rant dışında tutarak yorumlayamazsınız. Kapitalist rant sadece a gznl müteahhidin malzemededen almasını değildir ve hatta bu esas rantın yanında devede kulak kalmaktadır. Kapitalist rant, konut yani barınma hakkının metalaşmasının sonucudur. Yani kötü reklam oyuncusu Ağa-oğlu’nun deyimiyile “Toprağın üstüne sermaye yatırımı yapmaktır”. Tabii ki metalaşan, sermaye yatırımına dönüşen, barınma hakkı, krın yoğunlaştırılmasını ve bunun için de toprağın yoğunlaştırılmasını getirir. Kapitalist kentin içindeki değer, en düzenli gelişim durumunda bile, her zaman kentin merkezinde olan, feodal beyin şatosuna uzaklığına göre biçilir. Bir başka deyişle kamu hizmeti sistemli bir şekilde temerküz edilen toprakta birleşmiş ve çevrenin merkezi beslemesi ile güçlenmiş, hemen ardından merkezin çevreyi yutması ile sonuçlanmıştır. Bu merkezin daha da temerküzü, kendisine yeni evre yaratması ve yine ele geçirmesiyle metropol kentlere kadar varmıştır.¹⁰

Yukarıda yazdığımız üzere, “Türkiye’nin bir ucundan diğerine, 1700 km üzerine sadece 27 km.’lik bir çizgi üzerine bahçe içinde tek katlı evler inşa ettiğimizde”

---

¹⁰ Bu reklamın başrol oyuncusu daha sonra binalarında daha fazla kat izni için bakanlara, başbakana uzanan, bakan çocuklarının tutklanmasına varan bir rüşvet soruşturmasında yargılandı. Bu tam anlamıyla sadece yolsuzluk değil, Kent toprağının rant halinde olmasının kaçınılmaz sonuydu. Yani “Toprağın zerine sermaye yatırımının”...

deprem zararı neredeyse ortadan kalkacaktır. Bu sadece tek katlı evlerin daha zor yıkılabilmemesinden öte, esas olarak toprağın bir rant aracı olmaktan çıkması, şimdi altında ne yazık ki insanlarımızı topladığımız 7-10 katlı ucube binaların inşa edilmesini anlamsız kılacaktır. Yoksa toprağın yetersiz olduğu ve bu yüzden yukarı doğru yükselmek durumunda olduğumuz yalanı, öldürmeye devam edecektir.

Sadece deprem kayıpları bile “ekolojik kent” yaratmak için geçerli nedendir. Burada “Sağlam yüksek binalar inşa edilebilmektedir” denebilir ancak bunu neden yapmak zorundayız? Sağlam yüksek binalar, toprağın değerinin yoğunlaşmasına, daha pahalı konut inşasına, yani yalnızca zenginler için üretime yani barınma hakkının daha fazla metalaşmasına yol açar. Daha da önemlisi, bize yansıtıldığı gibi toprak tasarrufu değil, tam tersi olarak bina inşasından, içindeki yaşam sürecine ve tekrar etmeliyim ki hatta sadece ürettiği dışkının uzaklaştırılması bile sürekli bir enerji ve doğal kaynak tüketimini doğurur. Bunu elde etmek için de radikal inşaat tekellerine, yeni yeni hidroelektrik santrallerine, yok olan Hasankeyf'lere ve birleşmiş dışkının gönderilebileceği göllere ve denizlere ihtiyaç olur.

Aynı zamanda yüksek binalar, büyük gökdelenler, kendilerinin, çok iyi gösterdiği gibi bir erkek-iktidar kent tasarımlarıdır. Kapitalist kent erkektir. Muhtemel bir “Ekolojik kent” ise kadın.

Şu an için, depreme karşı alınabilecek ilk önlem, kent toprağının kamulaştırılmasıdır. Kent toprağının kamulaştırılması, konutun, barınma hakkının metalaşmasının sınırlandırılmasıdır. Çıkılan her bir kat, bir rant yarattığı sürece sizin bunu engelleme gücünüz pek yetmez – Ah bu adamın yine radikal, komünist, anarşist bir önerisi

olarak görmeyin bunu. Ben, egemenlerin bütün kent sistemini yıkalım diyorum. Bu daha reformist bir öneridir.¹¹

Hollanda’da, Amsterdam’da geçerli olan bir öneridir. Yani kapitalizmin beşiği ülkelerden birinden. Bu arada yine egemenlerin bizi ikna ettikleri bir yalanı hemen yazmalıyım: “Nüfusun çok olması yoksulluk yaratır” yalanıdır bu. Nüfus çokluğu, yoksulluğun nedeni değildir. Yoksulluğun sonucudur. Yoksa dünyanın en fazla nüfusuna sahip ülkelerden biri, mesela sokakları yoksullarla dolu 185 milyonluk Brezilya değil, Hollanda’dır. Kilo metre kare başına Brezilya’da 22 kişi Hollanda’da 397 kişi yaşar. Amsterdam’daki gibi kent toprağının kamulaştırılması, kent merkezinde her karış toprağı en azından, kişiler için bir haksız zenginleşme aracı durumundan sıyırdığı için, rant elde etme hırsı, hükümetlerle sınırlanır. Bu “Kamu”nun “toplumsal denetim” ile birlikte anılması zorunluluğı ile birlikte düşünüldüğünde bir çözümdür.¹²

Eski ve yığma evlerin depreme dayanıksız olduğu da bir başbakan ve müteahhit yalanıdır. Yazının bu bölümü, Şili’nin başkenti Santiago de Şili’de yüzyıllık böyle bir evde yazıldı. Yani bu ev, yaşadığı bu yüzyıl içinde biri bugüne kadar yaşanmış, 9.1’lik dünyanın en büyük ikinci depremi olmak üzere, 5 tane, 8 şiddetinden büyük, onlarca da 7 şiddetinin üstünde deprem yaşamıştır. Bu ev bir istisna da değildir. Şili’nin bir başka kenti, Valparaiso’daki ahşap evler de, yapıldıkları günden, 140 yıl önceden beri, çok büyük depremler yaşamasına rağmen, birçok betonarme evin aksine, sapasağlam ayakta kaldı.

---

¹¹ Avrupa’da birçok ülkenin kent merkezi kamu toprağıdır.

¹² Bu öneri ilk olarak 1970’lerin başındaki TMMOB dergilerinde rastlamıştım. Bugün TMMOB’un neden bu önerisine sahip çıkmadığını da anlamamaktayım.

Ahşap kirişleriyle ve üstü rengârenk çinko kaplı duvarlarıyla bu evler, hem sağlık hem de estetik açısından olağanüstü güzeldir.

11

Valparaiso, Şili

12

Kerpiç binaların depreme dayanıksız olduğu da yalandır. Yüzlerce yıldır ayakta olan kerpiç kentler buna örnektir. İTÜ Maslak kampusunun içindeki Kerpiç-Alker bina buna örnektir. 1999 İstanbul depreminde, etrafındaki bütün “denetimli, kaçak olmayan, çarpık yapılaşma dışı” betonarme binalar kullanılamaz raporu alırken, Kerpiç-Alker bina sapsağlam kalmıştır. Kerpiç-Alker yapı (Viranşehir ve Diyarbakır’da inşa ettiğimiz teknik) Ankara’daki deprem masasından da yüzünün akıyla çıkmıştır ve bilim sevenler için söylemeliyim ki bir Tübitak projesidir.¹³

---

¹³ 1999 depremine Kandilli rasathanesinden tanık olan deprembilimci Miktad Kadioğlu, bu durumu doğrudan izlemiş ve bu yüzden